

15. The Encyclopedia of Twentieth-century Fiction / Ed. by B. W. Shaffer, P. O'Donnell, D. W. Madden, J. Nieland, J. C. Ball. – John Wiley & Sons, 2011. – 1479 p.
16. The Routledge Companion to Experimental Literature / Ed. by J. Bray, A. Gibbons, B. McHale. – Routledge, 2012. – 496 p.
17. Van Spanckeren K. Outline of American Literature / K. VanSpanckeren. – Revised Edition. – U. S. Department of State, Global Publishing Solutions, 1994. – 177 p.

Статтю подано до редколегії
12.03.2012 р.

УДК 811.111'42

І. С. Холмогорцева – викладач кафедри англійської мови факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Авантекст фольклорного тексту в аспекті інтертекстуальності

*Роботу виконано на кафедрі англійської філології
ХНУ ім. В. Н. Каразіна*

У статті визначено поняття «авантекст», який описано в термінах теорії інтертекстуальності, зіставлено зі спорідненими поняттями «інваріант» і «гіпертекст». На матеріалі британської фольклорної п'єси виявлено характерну авантекстову структуру жанру.

Ключеві слова: авантекст, гіпертекст, інваріант, інтертекстуальність, структура жанру.

Холмогорцева І. С. Авантекст фольклорного тексту в аспекте інтертекстуальности. В статье определяется понятие «авантекста», которое описывается в терминах теории интертекстуальности, проводится сопоставление определяемого термина с понятиями «инвариант» и «гипертекст». На материале британской фольклорной пьесы определяется характерная авантекстовая структура жанра.

Ключевые слова: авантекст, гипертекст, инвариант, интертекстуальность, структура жанра.

Kholtmogortseva I. S. The Folklore Avant-Text in Terms of Intertextuality. The article gives the definition of the term «avant-text» and describes it in terms of intertextuality, it also provides the comparison of the notion in question with «invariant» and «hypertext». Using the texts of the British Folk Play there has been defined a characteristic avant-text genre structure.

Key words: avant-text, hypertext, invariant, intertextuality, genre structure.

Постановка наукової проблеми та її значення. Термін «інтертекстуальність» зайняв міцну позицію поряд із поняттям «текст», яке є центральним для лінгвістики. Його дослідження мають тенденцію до руйнування дисциплінарних кордонів, і зараз важко уявити сучасний аналіз будь-яких текстових елементів без полікомпонентного підходу, що в себе спадщину таких наук, як філософія, соціологія, психологія тощо, що не є дивним, адже лінгвістичний апарат, що використовується під час вивчення інтертекстуальності, включає в себе набутки таких дослідників як літературознавець Ж. Женетт, філософ Ю. Кристева, філософ та семіотик Р. Барт. Так і в разі вивчення фольклорного тексту вбачається доцільним застосування результатів та термінологічних апаратів літературознавства, фольклористики, етнографії.

Актуальність вивчення інтертекстуальності підтверджується кількістю теоретичних і практичних робіт, яка постійно збільшується, при цьому, число останніх у сучасних дослідженнях переважає. Так, поряд з класичними роботами з діалогізму М. Бахтіна, підходу постструктуралістів Ж. Дерріди і М. Фуко, текстологічних досліджень літературознавців М. Кристева і Н. П'єге-Гро, постає більш практичний погляд на питання. Крім того, сучасна епоха в науці віддає пріоритет процесу створення тексту, ніж його результату, відкритому і незакінченому тексту, ніж його готовому та закінченому виду, на перший план виходить дослідження твору в його дискурсивній природі, ніж просто статичному утворенню.

Предметом дослідження виступають інтертекстуальні зв'язки, за допомогою яких стає можливим встановити авантекст автентичного британського фольклорного жанру, британської фольклорної п'єси (БФП), яка є **об'єктом** нашого вивчення. **Мета** роботи – вивчення можливих інтертекстуальних елементів БФП, які дають дослідникові змогу стверджувати про той чи інший авантекст. Мета обумовлює **завдання**: дати визначення і описати поняття «авантекст», на матеріалі БФП розглянути значення інтертекстуальних елементів у визначенні авантексту.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Авантекст – це термін, який прийшов до лінгвістики з генетичної критики, що розроблялась у Франції і що збігається із текстологією, напрямком філології, який займається вивченням тексту літературного твору й історичних документів і їх видань [5]. Основними завданнями текстології є встановлення автентичності або підробленості тексту, а також реконструкція (якщо автентичність була встановлена) фрагментів, які були спотворені, переписані або втрачені. На початку 70-х років ХХ ст. наука стала набувати все більше характеристик постструктуралізму. У цей час критик Ж. Бельмін-Ноель заявив, що «для дослідників рукописи отримують більше значення ніж просто об'єкти, що запрошуються на полицях в архівах, або як джерела зносок» [10, 8], і запропонував вивчати їх з більш критичної точки зору. Така програма мала на увазі появу нової термінології, оскільки сам дослідник уважав, що термін «варіант» є не зовсім досконалим щодо всієї сукупності текстів, які заклали основу новому літературному твору. Так з'явився термін-неологізм «авантекст», який став використовуватися для означення зібрання чернеток, рукописів, версток, варіантів, які були матеріальною предтечею твору, що розглядається як текст, і які можуть утворювати з ним єдину систему. Крім того, на думку Ж. Бельмін-Ноеля, під поняттям авантекста може виступати і абстрактна модель генезису тексту [4, 98].

Сучасне розуміння авантексту було запозичене С. Ю. Неклюдовим щодо дослідження фольклорних текстів [7]. У той же час, як правильно зауважив дослідник, цей термін не можна в повному обсязі застосовувати для фольклорних текстів через відсутність будь-якого чорнового варіанту. Усі варіанти фольклорного тексту є рівноправними. У зв'язку із цим С. Ю. Неклюдов пропонує віднести до авантекстових елементів саму модель побудови фольклорного тексту – «жанрова модель, сюжетний каркас, тематичні блоки, стилістичні кліше тощо мають дотекстовий статус і заслуговують назву авантекст» [7]. Але саме таку характеристику буде мати категорія інтертекстуальності.

Категорія інтертекстуальності була вперше розведена з теорією інтертекстуальності В. В. Рижковою, яка постулювала, що міжтекстова інформація «імплікується не тільки в рамках *текст – текст* або *текст – культура*, але і як взаємодія *текст – мова*, коли вирішення текстової аномалії відбувається «завдяки звертанням до простору безпосередньої мовної пам'яті» [8, 27]. Це те, що Н. О. Гучинська називає «засобами текстотворення» [2, 47], а Н. О. Фатеева описує як засіб створення власного тексту та «постулювання свого власного «Я» через складну систему відносин опозиції, ідентифікації і маскуванія текстами інших авторів» [9, 20]. Іншими словами, категорія інтертекстуальності становить своєрідну матрицю тексту, що формується в людини з першим знайомством із мовою і вдосконалюється під впливом такого матеріалу як художня, наукова, публіцистична література тощо. Вона знаходить своє вираження в синтагматичних відносинах і включає знання стилю і приналежні до нього жанрові моделі, структури, стилістичні прийоми. Так і те, що було віднесене С. Ю. Неклюдовим до авантексту, є скоріше категорією інтертекстуальності фольклорного тексту, яка знаходить своє вираження в тих макро- і супраструктурах («загальний зміст», «тема» і «правила побудови» відповідно, які, за Т. А. ван Дейком, є «загальним знанням, що використовується так само, як і специфічний досвід: і те, й інше утворюють основу для моделей ситуацій і, відповідно, для кодування нового досвіду» [3, 130 – 132]), і які загалом є частиною фольклорної традиції.

Аналогічне значення має поняття інваріанта, яке розробив Ю. М. Лотман і яке представляє собою структуру з двома полюсами, на одному з яких знаходиться абстрактна модель тексту (недискретні структури), а з іншого – конкретні тексти (дискретні структури) [6, 29]. Пізніше цю ідею було інкорпоровано М. О. Венгранович для опису фольклорного тексту, котра ввела термін «гіпертекст», що трактується як «сукупність усіх наявних і потенціальних варіантів єдиного інваріанту, яка складає надтекстову єдність за рахунок системи традиційних інтертекстуальних зв'язків і звернення до загального інформаційного простору, а саме, фольклорної традиції» [1, 69].

На основі розглянутих досліджень можна графічно побудувати модель авантексту, або категорії інтертекстуальності фольклорного тексту:

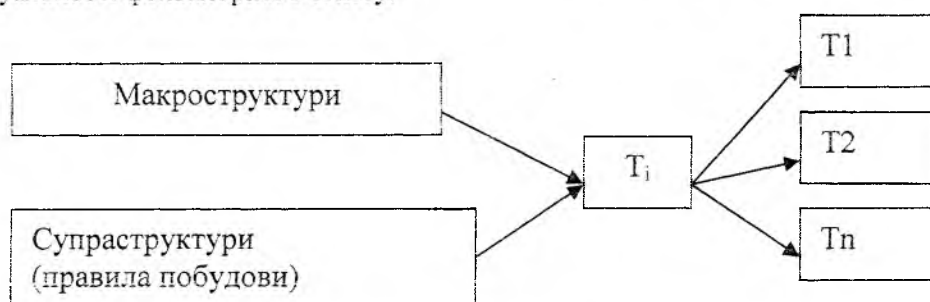

Рис. 1. Реалізація авантекстової моделі побудови дискретного фольклорного тексту

T_i є інваріантом фольклорного тексту, ідеальною моделлю, яка обумовлюється супра- та макро-структурами мови, правилами вибору прийомів у певному середовищі, а $T_1, T_2 \dots T_n$ – можливі варіанти тексту; макроструктура має на увазі фактичну інформацію про зміст тексту, і, за Ван Дейком, утворюється інформаційно-насиченими блоками як заголовок, стислий переказ, висновки, тематичні речення тощо; супраструктури є правилами побудови висловлення.

У дослідженні ми розглядаємо авантекст БФП і, вивчаючи модель побудови цього специфічного британського фольклорного жанру, виходимо, перш за все, на структурний рівень. Як театр починається із гардеробу, так і п'єса повинна починатися з назви, але тут ми натрапляємо на першу особливість БФП. Назва будь-якого твору зазвичай відображає зміст, сюжет, мотив тексту, тоді як назва БФП становить переважно назву місця його походження та дату фіксації. За інформаційним наповненням назви можна умовно класифікувати так:

1) назва місця, де п'єса була вперше зафіксована, і дата, наприклад, *Chester Play – before 1788* [4], така назва виражена власною географічною назвою та числівником, що передає рік, а використання прийменників є факультативним;

2) часто назва БФП указує на безпосередню форму проведення видовища. Зазвичай вони вирізняються як лицедійство-фарс (*Northamptonshire Tander Mumming Fragments – 1851* [8]) або залученням шотландського традиційного танцю із мечами (*Words of the Ripon Sword Dance – 1920* [11]). Назви такого типу відображаються фразовою моделлю $N+N+N+N+Num$;

3) відтворює автентичне британське фестивальне дійство, наприклад, *South Notts Plough Bullock Day Play* [9], що вказує на належність тексту до концепту «Орний понеділок» (*Plough Day*), який є невід'ємною частиною культурного життя сільськогосподарської частини східної Англії. Крім того, назва містить типову для фестивальної Британії номінацію збирача грошей (*Plough Bullock, Plough Stots, Plough Jacks*), виражену словотворчою моделлю N_c+N_n , де N_c – незмінний компонент, представлений власною назвою свята, а N_n – загальна назва, яка в комбінації з першою утворює ідіоматичний вислів зі значенням «здирик»;

4) БФП може також містити у своїй назві ім'я головного персонажа (*Lutterworth St. George Play – 1865* [7], або *St. George and the Slasher – 1817* [10]);

5) в окрему групу можна виділити ті назви п'єс, які відносять тексти до певної збірки, наприклад, найбільш відомим виданням БФП є так звана «Alexander Charbook», однією з популярніших є *Alexander and the King of Egypt – 1883–1901* [2], де власна назва *Alexander* знаходиться у паратекстуальних відношеннях із назвою збірника;

6) опис подій п'єси є нехарактерним для назви БФП, проте маленький відсоток залишається, наприклад, *Cure at Bristol Fair – 1770* [6]. Ця назва розкриває сюжетну лінію п'єси, яка є характерною для всього циклу загалом і є за своєю сутністю метатекстуальним відсиланням.

Факультативною частиною структури тексту БФП є пролог, який зазвичай прямо співвідноситься з дискурсивним підґрунтям п'єси, і, отже, не може розглядатися без нього. Нагадаємо, що в БФП немає певного місця проходження подій, вона походить від християнської традиції славити Христа в оселях, що має на увазі дозвіл господарів на проведення вистави на їх території. Звідси у тексті БФП з'явилися формульні кліше, які закликають конкретизувати місце, наприклад:

Turkish Knight
Open your door, and let me in,
I hope your favors I shall win;
Whether I rise or whether I fall,
I'll do my best to please you all [5, 174].

Цей приклад засвідчує, що виконавці використовували високий стиль, більш книжний, і, виро-гідно, аудиторія мала з виконавцями або такий, або вищий соціальний статус. На відміну:

William Solomon first part
Rume rume Galants rume Give me a rume to rime
For in this house i mine to shew some of my past time
Now gentlemen an Ladys it is christmas time [1].

Другий приклад демонструє застосування низького стилю, крім цього, засвідчує недостатній рівень освіти виконавця – на граматичному рівні це виявляється використанням *Ladys* замість *Ladies*, *shew* замість *show*, на лексичному – *mine* – *mean* та *an* – *and*, на фонологічному й орфографічному – *rume* – *room*, *rime* – *rhyme*, та написання з великої літери *I* та *Christmas*. Подібні структури трапляються і в інших текстах БФП, які з більшою чи меншою точністю відтворюють «літературну» версію, отже, що структуру можна вважати умовно-обов'язковою: по-перше, вона не завжди трапляється в текстах, по-друге, другий приклад проілюстрував, що вона є необхідною і повинна бути присутньою в структурі п'єси навіть тоді, коли виконавець майже чи зовсім не розуміє текст.

Одним із головних елементів структури БФП є введення персонажів. Для цього застосовують стилістичний прийом інверсію, а також емфатичну конструкцію, щоб привернути увагу глядача до нові дійової особи, наприклад:

Saint George
Here come I, Saint George, from Britain did I spring.
I'll fight the dragon bold, my wonders to begin.
I'll clip his wings, he shall not fly:
I'll cut him down, or else I die [5, 175].

Цей приклад показує типову модель уведення нового персонажа, коли, крім імені, надається історична або псевдоісторична інформація про героя. У наведеному прикладі йдеться про споконвічного британського героя, що підтверджується метафорою *spring*, яка реалізується як «мати коріння, зародитися». Іншим фактом, що підтверджує належність персонажа БФП до міфології Великої Британії, є ремінісценція на події «Золотої легенди» про вбивство дракона.

Структура БФП є мелодраматичним дійством, яке вирізняється з-поміж інших концептуальним елементом «зцілення», що надає п'єсі комічного ефекту. Елемент «зцілення» є ремінісценцією на жанр французької драматургії *міракл* (від фр. «miracle» – «чудо»), який виник у XIII ст., основною тематикою його були біблійні чудеса народження і воскресіння; згодом стали траплятися сюжети, які описували феодальні відносини, але при цьому завжди був щасливий кінець завдяки вищим силам. Отже, цей авантекстовий елемент є проявом архітекстуального зв'язку БФП і міраклі й виявляється на структурному рівні п'єси завдяки клішованим включенням. У той же час саме ця частина тексту створює враження фарсу, що властивий карнавальній традиції, до яких належить БФП. Кульмінація кожної БФП – «зцілення» лікарем-шарлатаном. Його характеристика завжди надається під час уведення персонажа в дію, наприклад:

King of Egypt – What can you cure?
Doctor – The hitch, the pitch, the palsy and the gout.
The pain within and the pain without.
If he has nineteen devils in his skull,
I can cast twenty of them out [3, с. 10].

Цей демонструє клішовані фрази *The hitch, the pitch, the palsy and the gout The pain within and the pain without*, коли лікаря питають, що він уміє, і отримують відповідь, яка є гіперболізованим описом умінь лікувати ті хвороби, які на час написання вважали невиліковними; двоякою для розуміння

залишається опозиція *nineteen devils – twenty devils*, яка може й перебільшувати здатність до лікування, а може й розцінюватися як загроза – зайва одиниця може розглядатися як власний розум/душа хворого.

Оскільки БФП тісно пов'язана із колядуванням, однією з її структурних частин є збір грошей, що супроводжується співом хору або виступом персонажа Візельвула, мета якого – збирати дарунки. Наприклад:

*All gentry, all sentry, all stand im a row
I wish you no manner or ills
I wish you all sweethearts and me a jacket.
So, ladies, I bid your farewell [11, 25].*

Приклад знаменує завершення п'єси й завуальоване прохання про винагороду. Ім'я персонажа, якому належить ця репліка, є алюзією на Біблію, а саме, грішного ангела *Beelzebub*, що, очевидно, є натяком на те, що гроші не мають цінності, але виконуєць навмисно підкреслює однакову духовну і матеріальну цінності, використовуючи опозицію *sweethearts/ a jacket*, призводить до комічного ефекту.

Висновки. Отже, авантекст фольклорного тексту є матрицею, керівництвом для побудови нового твору. На відміну від термінів інваріант і гіпертекст, які представляють ідеальну статичну структуру, авантекст є динамікою створення фольклорного тексту. Наявність сталої структури БФП, клішованість, факт частого повторення певних епізодів у текстах п'єси свідчать про можливе існування прототексту БФП, що ставить перед дослідниками перспективу встановлення «початкового» тексту. Про існування прототексту свідчить присутність текстуальних включень у структуру БФП, які виявляються на різних рівнях: інтертекстуальності, метатекстуальності, архітекстуальності.

Перспективи подальшого дослідження. Перспективним вважають дослідження вияву зазначених інтертекстуальних зв'язків як прецедентних феноменів, імен та подій у вертикальному контексті культури Великої Британії.

Список використаної літератури

1. Венгранович М. А. Экстралингвистическая обусловленность лингвостилевой специфики фольклорного текста : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01/ Марина Александровна Венгранович. – Тольятти : [б. и.], 2006. – 448 с.
2. Гучинская Н. О. Шпильманский эпос и проблема текстопорождения / И. В. Арнольд, Н. О. Гучинська, И. П. Шишкина // Интертекстуальные связи в художественном тексте. – СПб. : Образование, 1993. – 147 с.
3. Дейк ван Т. А. Стратегии понимания связного текста / Т. А. ван Дейк, В. Кинч // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23. Когнитивные аспекты языка. – М. : [б. и.], 1988. – 318 с.
4. Женетт Ж. Фигуры/ Ж. Женетт. – М. : Изд-во им. Сабашниковых, 1998, – 942 с.
5. Западное литературоведение XX века: энциклопедия / [под ред. и вступ. ст. Е. А. Цургановой]. – М. : Intrada, 2004. – 560 с.
6. Лотман Ю. М. Мозг – Текст – Культура – Искусственный интеллект / Ю. М. Лотман // Статьи по семиотике и типологии культуры. – Таллин : Александра, 1992. – С. 25 – 34.
7. Неклюдов С. Ю. Авантекст в фольклорной традиции / С. Ю. Неклюдов // Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика [Электронный ресурс]. – Режим доступа к проекту : <http://www.ruthenia.ru/folklore/avantext.html>
8. Рыжкова В. В. Реализация категории интертекстуальности в американском художественном тексте XIX–XX веков : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04/ Виктория Васильевна Рыжкова. – Х. : [б. и.], 2004. – 204 с.
9. Фатеева Н. А. Интертекст в мире текстов : Контрапункт интертекстуальности. – Изд. 3-е, стер. / Наталья Александровна Фатеева. – М. : КомКнига, 2007. – 280 с.
10. Genetic criticism: Texts and Avant-Texts/ ed. by J. Deppman, D. Ferrer, M. Groden. – University of Pensilvania Press, 2004. – 258 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу

1. A Play for Christmas// Record on Early English Drama. – Eni Memoranda, Cornwall Record Office, 1898. [electronic version] – Access mode : <http://www.folkplay.info/Texts/78sw84em.htm>.
2. Alexander and the King of Egypt – 1883–1903 / [ed. A. Wilson] // Alexander Chapbook. – Whitehaven, 1883–1903.

3. Birmingham Mummer Play – 1862/ [ed. A. Helm, E. C. Caute] // Six Mummers Acts. – Leicestershire, The Guizer Press, 1967. – P. 8–13.
4. Chester Play – before 1788 / [ed. D. Broomhead] An Eighteenth Century Play from Chester// Roomer, 1982. – Vol. 2. – № 4/5. – P. 23–29.
5. Cornish Christmas Play – 1860/ [ed. W. Sanday]// Christmas Carols, Ancient and Modern. – London : Richard Beckley, 1833. – 191 p.
6. Cure at Bristol Fair – 1770// The Eccentricities of John Edwin. Comedian: Vol. 1. – London: J. Strahan, 1791. – P. 253–264.
7. Lutterworth St. George Play – 1865/ [ed. W. Kelly]// Notice Illustrative of the Drama and Other Popular Amusement. – London: John Russell Smith, 1865. – P. 51–56.
8. Northamptonshire Tander Mumming Fragments – 1851/ [ed. E. Sternberg]// The Dialect and Folk-Lore of Northamptonshire. – London : John Russell Smith, 1851. – P. 72, 183–185.
9. South Notts Plough Bullock Day Play – 1873/ [ed. C. Brown] // Notes about Notts. – Nottingham: T. Forman & Sons, 1874. – P. 83–85.
10. St. George and the Slasher – 1817/ [ed. J. Edwards]. – Oxford: Department of Western Manuscripts, Bodleian Library, 1817.
11. Words of the Ripon Sword Dance – 1920/ [ed. D. Kennedy]// Observations on the Sword Dance & Mummers' Play// Journal of the English Folk Dance Society, 2nd Series, 1930. – № 3. – P. 23–25.

Статтю подано до редколегії
16.03.2012 р.

УДК 811.111'42

О. М. Чміленко – аспірант Київського національного
лінгвістичного університету

Прагматика художньої комунікації: когнітивний аспект

*Роботу виконано на кафедрі англійської
філології факультету перекладачів КНЛУ*

Статтю присвячено розгляду когнітивних особливостей прагматичної настанови художнього тексту, який є результатом комунікативно-мовленнєвої діяльності. Здійснено спробу визначити художні концепти як один зі способів реалізації прагматичної настанови на рівні авторського задуму.

Ключові слова: художній текст, прагматика тексту, прагматична настанова, художній концепт.

Чміленко Е. Н. Прагматика художественной коммуникации: когнитивный аспект. В статье рассматриваются когнитивные особенности прагматической установки художественного текста, который является результатом коммуникативно-речевой деятельности. Делается попытка определить художественные концепты как один из способов реализации прагматической установки на уровне авторского замысла.

Ключевые слова: художественный текст, прагматика текста, прагматическая установка, художественный концепт.

Chmilenko O. M. Pragmatics of Fictional Communication: Cognitive Aspect. This article deals with a problem of cognitive features of the fictional text which is the result of the communicative activity. The author of the article intends to define the literary concepts as a way to implement the pragmatic directive at the level of author's intention.

Key words: fictional text, pragmatics of text, pragmatic directive, literary concept.

Постановка наукової проблеми та її значення. На думку дослідників (Л. Р. Безугла, Л. М. Мінкін, М. М. Полюжин, А. М. Приходько, І. С. Шевченко), із появою когнітивно-комунікативної парадигми в прагмалінгвістиці формується новий підхід – когнітивно-прагмалінгвістичний, який інтегрує комунікативні й когнітивні дослідження мови та відрізняється від комунікативно-прагматичного підходу вектором аналізу. У когнітивній прагмалінгвістиці мовленнєві акти вивчаються як комунікативний процес, який бере початок у ментальній сфері мовця, що уможливило зосередження на мис-